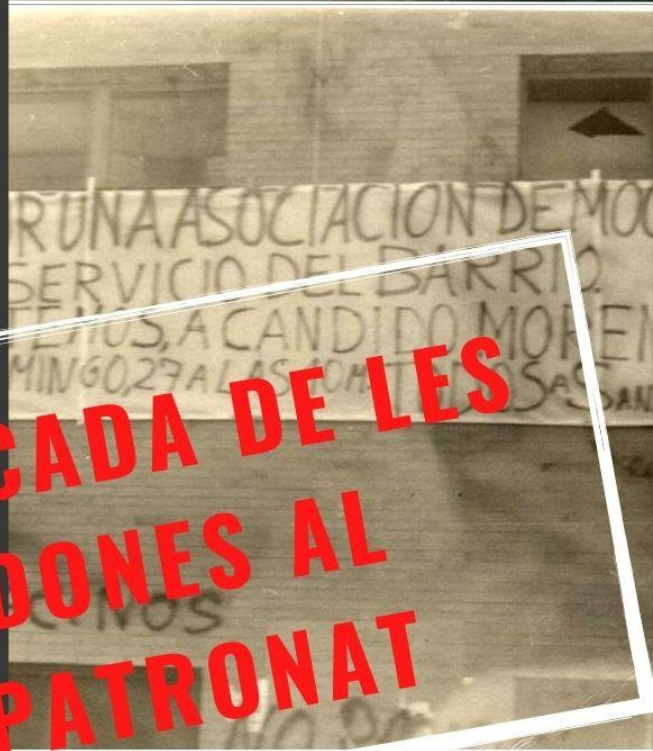

CARTOGRAFIES DE LA MEMÒRIA

**TANCADA DE LES
DONES AL
PATRONAT**

**COMISSIÓ MEMÒRIA I
GÈNERE
ASSOCIACIÓ AMBAR PRIM**

**memoria.genere@gmail.com
www.memoriaigenere.org**

los bloques no es rentab...
la Comisión Técnica Ciudadana, encargada de estudiar el estado de las...
del PMV
...los bloques del PMV en el Besòs...
...que las nuevas viviendas tuvieran como...
...que establece la legalidad vigente...
...Industriales, y arquitectónicas...
...los veci...
...esta... 16 de diciembre de 1977...
...reparar los...
...por aquel tipo de...
...sería...
...una estatua de barros...
...RITA...
...las ha...
...omisión...
...formada...
...le los ve...
...amien...
...acer tra...
...lizar una...
...lo cual ha...
...considere...
...idad de las...
...iones para...
...posiblemente seguiría una larga...
...lista de peticiones en el mismo...
...viviendas...
...ado corre...
...El pasado 11...
...El problema estriba...
...on la mala calidad...
...El problema de los bloques del...
...Besòs estriba básicamente, en la...
...mala calidad de los materiales...
...con que fueron construidos, sin...
...que el subsuelo suponga ningún...
...impedimento, con cimentaciones...
...adecuadas, para constr...
...edificios...
...mundiario...
...Viernes, 16 diciembre 1977...
...actuan...
...nsideró pres...
...sica total de...
...onstrucciones...
...no se añadan...
...de arcauc...
...de la Comisión...
...a respuesta re...
...la Comisión T...
...continuará...

“

Els carrers i les places són l'epidermis de les ciutats. Les cases, els seus òrgans interiors; de vegades el cor; de vegades les freixures...Primer pertanyem a una casa. Després, conquerim el carrer.

*Montserrat Roig - "De finestres, balcons i galeries"
Barcel·lones*

”

PRESENTACIÓ

Des de la Comissió Memòria i Gènere i l'Associació de Dones Àmbar Prim, a partir de l'experiència del Projecte "El Camp de la Bota amb ulls de Dona", ens proposem avançar i seguir recopilant la memòria del barri del Besòs i, amb aquesta memòria, el protagonisme que van tenir les dones. Seguim observant, seguim fent memòria.

Ens hem proposat situar al mapa els espais de reconeixement del que van ser les lluites veïnals, ho fem a partir del recull de la història oral, del que ens diuen els arxius i les hemeroteques, però sobretot ho hem fet amb les seves protagonistes. Es tracta també de construir espais de sororitat inclusivament des de la diversitat de gènere, de classe, d'identitats, estatus social, econòmic i / o migratori, que han anat configurant la identitat del barri del Besòs.

Des d'aquesta mirada de les dones neix la voluntat de recuperar aquesta història col·lectiva, interpretar amb una nova mirada les fonts d'informació de què disposem i donar ressò a les veus silenciades de les veïnes.

De les diverses passejades urbanes que hem anat fent, amb les dones del Besòs, pensades sempre com l'oportunitat de convertir el barri en un espai que es pot estimar i re-significar, hem anat identificant diversos focus d'interès. Un d'ells és la lluita per l'habitatge que es va produir els anys 70 i el que va representar, un fet molt destacat: la tancada al Patronat de l'Habitatge Municipal de Barcelona, i el paper de les dones en aquesta tancada. UNA LLUITA PER L'HABITATGE, que encara continua.

Nosaltres tractem de contribuir, amb modèstia però amb convicció, a refer aquesta part de la història, les vivències, els records del barri del Besòs des dels seus inicis, el territori, els habitatges, la democràcia, les veïnes i els veïns, però també com la memòria ens serveix de referència per la situació de l'habitatge encara no resolta. Tot plegat observat **Amb ulls de dona**.

Índex

- 3. Presentació
- 5. Una mirada al passat
- 7. De camps de conreu a habitatges
- 11. Política d'habitatge
- 13. Per un habitatge digne
- 15. Converses amb les veïnes
- 23. La lluita per la democràcia
- 27. Conclusions
- 28. Com s'ha fet
- 30. Agraïments

UNA MIRADA AL PASSAT

Els barris del Besòs i el Maresme es van aixecar en uns terrenys sedimentaris que el riu Besòs havia anat configurant al llarg dels temps. En aquest territori hi desembocava la riera d'Horta, un dels principals torrents provinents de la serralada de Collserola. Era, doncs, un indret molt ric en aigua, hi havia maresmes i aiguamolls, i espessos boscos de salzes (de fet, l'origen del topònim Besòs prové de *Bisauzi*, (el de les dues salzedes) i verns (d'aquí també ve el topònim de la Verneda). Aquest territori és obert al mar i està exposat a les llevantades periòdiques que assoten el litoral de Barcelona.

En ser una zona d'aiguamolls, exposada a les “besosades” (inundacions provocades pel Besòs) i els temporals marins, aquest indret no ha estat històricament gaire habitat. A l'època romana, entorn de la Via Augusta Sud (que passava aproximadament per l'actual carrer Pere IV), hi havia algun poblament i molins, a més del gual que permetia travessar el riu. (*Memòria Oral del Besòs i el Maresme –Aj. Barcelona 2018*)

De camps de conreu a fàbriques i blocs d'habitatges. A partir d'aquí parlarem del barri del Besòs, tal com el coneixem ara, que és el motiu de la revisió de la memòria de la lluita veïnal per l'habitatge i la participació de les dones.

Font: Institut Cartogràfic Geològic de Catalunya any 1956 - 1957

DE CAMPS DE CONREU A HABITATGES

Aquests fets del territori del Besòs que trobem explicats i documentats, ens aporten dades que ens permeten entendre una part de la història del barri, com també ens permet contrastar-ho amb les vivències de les veïnes protagonistes dels fets, així com constatar que la situació de la construcció dels habitatges al barri del Besòs ja feia preveure que la lluita per la dignificació del que s'havia construït comença ja des del minut zero en el moment de configurar-se el barri i quan comencen a viure-hi les seves veïnes i veïns.

El barri del Besòs, tal com el coneixem actualment, va néixer a partir de la segona meitat del segle XX, als anys 60, com a polígon d'habitatges de protecció oficial del denominat en el seu inici *Polígono del Sud-Oeste del Besos* i es va incloure al "*Plan de Urgencia Social*" del *Ministerio de la Vivienda* de 1957. L'any 1959 el PMVB inicia la seva construcció, que es realitza en dues etapes: la primera amb la construcció de 3.288 habitatges repartits en blocs de planta baixa més cinc nivells, que en el projecte allotjarien 13.800 habitants; i, a la segona, amb major densitat, es van construir 1.693 habitatges repartits en blocs de planta baixa més onze nivells per 7.100 habitants. Tot el conjunt es va acabar l'any 1966

El 23 de setembre de 1959, coincidint amb les discretes festes de la Mercè de l'època, es posava la primera pedra del futur barri Besòs. (Cañas 2015)

Publicat a La Vanguardia 23 de setembre de 1959

calda Delegada de Asistencia Social y Sanitaria.

El grupo de viviendas del sudoeste del Besós

Esta mañana, a las 11 horas, se celebrará el acto de bendición y colocación de la primera piedra del grupo de 4.788 viviendas del sudoeste del Besós, construido por el Instituto Municipal de la Vivienda.

Observem, a partir de la lectura de l'estudi *Marginación Socio-Espacial* que va realitzar *Jorge Eduardo Cañas* l'any 2005, que un dels primers passos que es va fer a Barcelona va ser aprovar el *Plan Parcial de la Zona de Levante, Sector Sur (23/12/1958)* on es pren l'acord de construir tres mil vivendes (primera etapa), objecte aquest d'informació pública per la mida del polígon d'actuació i les múltiples indemnitzacions de les antigues finques i propietaris de les Masies: **Can Roses, Can Pujades, Cal Gras, Can Barrina i Casa Cremada**. Aquestes dues últimes propietat dels Marquesos de Monsolís

Uns masos que sobreviuen encara entre els recs de la Madriguera i la Verneda. Només trencava la monotonia dels Camps la carretera Negra a Santa Adrià, el camí de Pequín, i també un grup de tres passatges, els de Foret, Auger i Jubany i la continuació dels carrers de Marroc i Bolívia. Eren i encara son cases de planta baixa i pis, llevat d'alguna excepció, propis dels anys vint.

“

“El barri s’anava omplint de persones i, per mes que els anys passaven, encara i dominava l’olor de pols i ciment (...) Es començaven a obrir les primeres escletxes als edificis nous de trinca i el nostre carrer Bolívia, amb Marroc i els paral·lels, formaven un estrany oasi diminut, vell, entre blocs gegants” Maria Barbal- Carrer Bolívia - 1999

”

POLÍTICA D'HABITATGE

Ens centrarem en el que va ser la política d'habitatge del *Ministerio de la Vivienda* anys 1960. Ens defineix molt tot el que va representar el model de construcció d'habitatges del moment a Barcelona. Seguint el relat del document – *Marginación Socio-Espacial*-, que constata els objectius del *Ministerio*. “El *Ministerio de la Vivienda* propone la materialización de los ideales de “la revolución social” (falangista y católica) y su ideología centrada en “la familia” como estructura y “el hogar” como garantía de la estabilidad”.

A més d'impulsar la implantació d'una política de propietat, negant les polítiques de lloguer amb els plantejaments del seu primer ministre, José Luis de Arrese - “...Hagamos un país de propietarios, no de proletarios”, la frase ja va ser molt significativa, tenia un objectiu, des-sindicalitzar el problema de l'habitatge, per l'antecedent de l'Obra Sindical del Hogar (OSH) que estableix l'activitat promotora i constructora d'habitatge massiva el 1941” - (circular 133 de la *Falange Española Tradicionalista -FET-* y *Juntas de Ofensiva Nacional Sindicalista -JONS-*) l'any 1954 promulga el “*Plan Sindical de la Vivienda*” que dona pas, precisament, a la creació de les “*viviendas subvencionadas*” incentivant la participació de la iniciativa privada.

El 23/01/1958 la Comissió d'Urbanisme aprova definitivament el “proyecto de delimitación del polígono de expropiación con destino a la construcción de las viviendas”, aquesta fragmentació correspon a la zona de Barcelona (Poblado del Besòs) i a la de Sant Adrià del Besòs (La Mina). (Cañas Lopez-2005)

El 29/12/1958 la Comissió Informativa d'Urbanisme i Contractació “*segrega del Plan Parcial de Ordenación la zona Levante, Sector Sur*” para el Poblado del Besós, con la necesidad urgente de aplicar el mandato de Comisión Ejecutiva para la construcción de las viviendas como: “trámites de expropiación, adquisición y en lo menester ocupación de las fincas. Así mismo, la comisión a la disposición de bloques y distribución general de la zona estudiada por los Servicios Técnicos del Patronato” (AMC. Q118. 8691).

PER UN HABITATGE DIGNE

El Bloque 37

Sortim al carrer, fem memòria de l'espai, dels fets, contactem persones. Ens trobem davant del "Bloque 37", actualment carrer Cristòbal de Moura 230, confirmem amb les dones participants que tota la moguda, problemes d'enfonsament i haver de tirar blocs comença l'any 1976. Aquesta data la tenim com a referència de l'inici del procés que acaba amb la tancada al Patronat de l'Habitatge. Ho confirma la Lluïsa Milan, els seus pares vivien en aquest bloc.

Tant la Lluïsa Milan com l'Aurora Ribera ens confirmen que és l'únic bloc que es va solucionar amb el lliurament de pis per pis, aquest acord és un dels que s'aconsegueixen amb la tancada al Patronat.

Ens explica l'Aurora i ho confirmen la resta de companyes que era tal el perill que tenien els habitatges, que els Bombers estaven contínuament al barri. El problema com a nucli central que provoca la tancada és el "Bloque 37", però en total eren tres blocs que es van enderrocar i real·lotjar els veïns i veïnes. Eren també el bloc del carrer Marsala i el bloc del carrer Marsala, actualment Catania 3, als baixos on hi ha l'Associació de Dones Àmbar Prim.

Les veïnes i veïns del "Bloque 37", van ser real·lotjats als blocs de pisos de Rambla Prim, situats entre Llull i Pallars.

Previ als problemes dels blocs esmentats s'havia produït l'enfonsament del terra d'un local del carrer Cristòbal de Moura, just a costat del Forn entre Rambla Prim i Alfons el Magnànim. L'Ana Canillas ens porta fins el lloc, el local existeix però el propietari no és el mateix, ens ho confirma, podem veure el local com esta actualment

En el barrio del Este, en el barrio del Este.
Duermen en la calle
Las grietas en los inmuebles 2 y 4 de la calle Marsala
asustan al vecindario

CONVERSES AMB LES VEÏNES

Quan vam tancar el projecte “El Camp de la Bota amb ulls de dona”, les dones, que ja vivien al Besòs, ens van deixar una frase. **“JA SOM AL BARRI”**, i està tot per fer i tot fet amb molta precarietat. Això ens porta a seguir conversant amb les nostres veïnes i del seu relat en surt un fet important, estava tot per fer i calia organitzar-se per lluitar pel dret a viure en un barri en millors condicions. La lluita per uns habitatges dignes va ser una de les reivindicacions importants, n’hi va haver moltes més – tot estava per fer -

Una clau important la veu de les protagonistes Les nostres veïnes contertulianes protagonistes de la tancada, com l’Aurora Ribera, l’Ana Canillas, o la Maria Marin, la Teresa Cros i moltes dones més que van estar en tota aquesta lluita de la tancada al Patronat. Fem record de totes elles, algunes ja no estan entre nosaltres, altres els hem perdut la referència, però estan a la memòria del grup. Han passat molts anys d’aquella tancada al Patronat de l’habitatge, es va produir l’any 1977.

COM HEU ARRIBAT AL BARRI

Aquest és el testimoni col·lectiu d’una lluita per l’habitatge, les condicions de vida d’un barri, d’una comunitat, el barri del Besòs. Una reflexió coral sobre una determinada forma d’organització veïnal que va ser una forma d’entendre com fer ciutat.

- Ana Sánchez, vaig néixer a Barcelona, els pares havien vingut d’Andalusia, venien de viure a Via Trajana, arribo al barri Besòs l’any 1965, primer anem a viure a la casa de la meva mare, unes de les casetes baixes que s’havien construït al barri, després a un pis ja nosaltres sols.
- Ana Canillas, vaig néixer a Barcelona, a la Barceloneta, de pares andalusos que havien arribat a Barcelona l’any 1943. Jo arribo al barri del Besòs amb la família, jo tenia 18 anys, era l’any 1961. Vam anar a viure als pisos que s’havien construït al carrer Llull, el barri es va construir de Llull a Cristòbal de Moura i de Pere IV també a Cristòbal de Moura. En un primer moment el barri se centra en el perímetre de Pere IV, Alfons el Magnànim, Llull i Sant Raimundo de Peñafort.

- Aurora Ribera, nosaltres vivíem al carrer Conde del Asalto (actual Nou de la Rambla), barri del Raval, uns pisos dels que ens van desnonar perquè els tiraven a terra, ens van informar que s'estava construint un nou barri, el Besòs i podíem optar a un pis. Era l'any 1960, vam anar a viure al carrer Bernat Martorell

Aquest primer relat ens permet fer un mapeig de com es van situar els problemes de les reivindicacions veïnals, però també ens permet una observació, no és un barri fet per a la immigració només, és un barri on hi van desplaçar veïnes de tota la ciutat.

UN BARRI DE NOVA CONSTRUCCIÓ, COM ARRIBA LA INFORMACIÓ DE PISOS DEL PATRONAT DE L'HABITATGE

L'Aurora Ribera comenta que el patronat, a sobre que els van desnonar d'on vivien, els van demanar 30.000 pessetes d'entrada com si comencessin de nou.

L'Ana Canillas, amb la seva família, vivien al Gas, barri de la Barceloneta, a una caseta. L'Ana no parla mai de barraques, creu que és una imatge que no correspon a la realitat, eren casetes, algunes en bones condicions, ens diu que la que vivien ells tenia tres habitacions, menjador i cuina. El problema era que no hi havia ni aigua, ni llum, ni serveis i, com sempre, la dona que era més curiosa ho tenia més cuidat i la que no, doncs la casa no estava tan curiosa. L'Ana va viure divuit anys entre el barri del Gas i el Somorrostro.

Ella neix allà, al barri del Gas, després van a viure al Somorrostro. A l'església del barri, el mossèn els diu que estan fent un barri nou que és cap a la zona del Besòs, que si interessa ell els pot facilitar informació, van fer la sol·licitud, per accedir al pis els seus pares van haver de donar 15.000 pessetes amb moltes dificultats. Quan arriben al nou barri, hi havia pisos però res més, ni autobusos, ni carrers asfaltats, ni escoles, ni res. Cristòbal de Moura era un carrer de fang. El primer autobús que va arribar va ser el 44, de Letamendi a Cristòbal de Moura. L'Ana treballava al *Dique Flotante*, al Passeig de Gràcia, si plovia s'embrutava de fang, quan baixava de l'autobús, portava un drapet a la bossa i es netejava les sabates.

BARCELONA
dijous 24 de diciembre de 1960

La Vanguardia diciembre 1960

FUNDADORES: DON CARLOS Y DON BARTOLOMÉ GODÓ

Entrega de quinientas treinta y seis viviendas construidas por el Patronato Municipal de la Vivienda

Ayer, en el despacho de la Alcaldía, el alcalde, don José M.ª de Porcioles, entregó las llaves y los títulos de quinientas treinta y seis viviendas que constituyen la segunda fase del poblado del Besós. En la foto, con el alcalde, vemos al teniente de alcalde de Población y Vivienda, señor Cruyllas, y al delegado provincial del Ministerio de la Vivienda, señor Martorell.
(Foto: Pérez de Rosas)

LA SITUACIÓ ES FA DIFÍCIL I CREIX EL MALESTAR I LA PREOCUPACIÓ

ES PREPARA LA TANCADA

Seguim amb les converses, les companyes ens relaten: No era gens fàcil la situació en aquells moments del barri del Besòs. El dèficit de construcció dels pisos es comença a notar.

- Dora Escobar - (...) Eren barris fets amb molt mala construcció i materials molt deficients. L'aluminosi era un dels principals problemes.
- Aurora Ribera - (...) Com diu la Dora, degut a l'aluminosi i les males construccions comença tot, només va faltar la construcció del Metro per crear una situació mes complicada. Atesa aquesta situació, al barri es va crear una comissió tècnica: hi va participar l'Ajuntament, Bombers, el Col·legi d'Aparelladors, la FAVB i la comissió del barri creada a partir de les mobilitzacions. Ressalta que l'Arquitecte Fernando Navarro i el seu equip sempre els va representar i sempre desinteressadament. Va ser un element molt important per al veïnat.
- Ana Canillas - (...) Quan van fer el metro es va començar a mobilitzar la gent, ja trontollava tot, escletxes als pisos, enfonsaments etc.. Un gran enfonsament al carrer Lull, tot això ja va creant la consciència de lluita veïnal i a partir d'aquí es va començar tota la moguda prèvia al tancament al Patronat.
- Ana Canillas - (...) Contínuament es feien assemblees al carrer, al venir ja el fred vam demanar a les parròquies que ens deixessin espai per fer reunions. Ja en aquell moment es decideix que si no hi havia resposta a la situació es podria acabar fent la tancada al Patronat. Davant la contínua negativa del Patronat i l'Ajuntament a negociar, es decideix la tancada. El Patronat es negava a tirar cap bloc per la repercussió que podia tenir i crear precedents. Finalment el document i les conclusions tècniques que es van presentar des de la comissió veïnal van avalar la necessitat de fer-ho.
- Aurora Ribera - (...) En total eren unes 3000 famílies en aquestes condicions. Com controlàvem els veïns que la situació s'anava degradant?, els bombers anaven controlant la situació, posaven uns indicadors que ens permetia anar detectant com es deterioraven les escletxes. Els bombers cada dia estaven al barri. Moltes veïnes i veïns dormien vestits per si calia sortir corrents. altres es van instal·lar en

PRIMERA VISITA AL PATRONAT

- Ana Canillas – (...) Primer vam anar per fer una reunió, teníem por, en aquells moments encara no estaven les coses com ara, però s'havia de fer, vam anar-hi. Vam anar el Bastida, el Miguel, la senyora Encarna que ja s'ha mort, la Flora que també ja s'ha mort i jo mateixa. Vam anar al matí a preguntar el que fos, però va ser un tanteig del que podíem fer com a reivindicació. La idea era poder entrar al Patronat, vam entrar, ens van atendre, ells (els homes) parlaven més que nosaltres, era així, ens vam quedar allà esperant fins la tarda que es van presentar un riu de persones del barri, homes i dones. A partir de llavors es va començar la lluita de la tancada.
- (...) Ja amb el grup d'avançada que havia anat al Patronat, la tancada s'amplia i cada cop hi ha més gent. Ens instal·lem a la quarta planta, al despatx del Sr. Güell, ens vam instal·lar com a casa, millor que a casa, allà no teníem escletxes, teníem de tot, a l'allargar-se la tancada ja es va instal·lar una cuina, en principi només menjàvem bocates, es va fer una crida per la ràdio perquè es portessin ajuts a les persones tancades.
- Aurora Ribera – (...) A la tancada érem moltes dones, quan van començar les escletxes les dones contínuament fèiem reunions al carrer, ja ens coneixíem totes d'aquestes trobades, érem les dones les que tot el dia estàvem pendents de la situació, la majoria en aquells moments no treballàvem fora de la llar, ens queia la casa a sobre, literalment, i ens protegíem, fèiem pinya.
- Aurora Ribera – (...) També reivindicàvem un local, no teníem lloc per fer reunions ni assemblees, sembla estrany, tot un barri mobilitzat i no teníem on reunir-nos, només hi havia l'antic menjador del Gregal però era insuficient. Com ens comunicàvem? doncs agafant el megàfon i anant pel barri explicant la situació. La consigna: *"vecino baja que tu casa se raja"*, en cap moment la gent del barri va reaccionar malament perquè eren conscients de la situació que tenia a moltes veïnes dormint al carrer per la por.

Tothom ho vivia, no era allò que ens diu la tele, cada dia venien els bombers a tota llet, quan sentien les sirenes la gent ja sortia al carrer.

VAN SER UNES NEGOCIACIONS LLARGUES

- Aurora Ribera – (...) Durant les negociacions l'Ajuntament, i gràcies a l'informe tècnic que vam poder presentar, ja comença a acceptar que s'havia d'enderrocar el bloc 37, però proposaven traslladar els veïns als nous blocs de Prim / Llull i quan s'acabés el nou bloc tornaven a casa.

Això no es va acceptar, volíem pisos en condicions i pis x pis. Durant la tancada es segueix fent campanya informativa al barri.

Davant la no resposta del Patronat, portàvem ja set dies a la tancada, ens proposem intensificar la lluita, es convoca una assemblea veïnal, va ser tanta la repercussió que creiem que no va quedar ningú a casa, de la gran quantitat de gent que va participar a la convocatòria. Allà es proposa fer una vaga general del barri, comerços tancats, escoles també, mercat, només van quedar obertes la Farmàcia i el Forn de la Nieves, que també va col·laborar amb la tancada portant el pa. Es van considerar serveis de necessitat.

Els veïns de la Maresma ens van donar suport, també d'altres barris, tothom va començar a portar de tot per menjar, allà es cuinava, evidentment érem les dones les responsables de la intendència.

“Desde las ocho y media de la mañana, doce autobuses – la mitad de los articulados – permanecían estacionados uno detrás de otro, en la calle Alfonso V el Magnánimo. A esta hora las mujeres del barrio se habían colocado en medio de la calzada impidiendo la salida de los autobuses. Las tiendas permanecían cerradas, los vecinos poco a poco se van concentrando” (transcripció del retall de diari de l'Avui, maig de 1977)

ES VA VIURE MOLTA SOLIDARITAT

- Aurora Ribera – (...) Molta gent, i no només del barri, es van solidaritzar, el Mercat, els comerços, també hi havia gent que aportava diners i la comissió del barri tenia control d'aquests ingressos i donava comptes de en què es gastava. Va ser una experiència de solidaritat molt impressionant.

LA TANCADA S'ALLARGAVA

(...) Es pot comprovar amb les fotos que totes érem dones, només hi ha dos homes, les dones no treballaven fora de casa però sí que es cuidaven de la casa i dels fills i filles, ho van seguir fent durant la tancada. No eren moments com ara que es parla de feminisme, d'això fa 50 anys, però les dones estàvem convençudes del que fèiem i això ens omplia molt.

- Ana Canillas – (...) Teníem por, perquè de tant en tant ens avisaven que vindria la policia, és clar que teníem por però era mes forta la il·lusió de la nostra lluita que la por, en aquells moments la policia no respectava res, tampoc a les dones i les criatures.

Estem parlant de fa 50 anys, les dones no teníem clar el que era feminisme, però estava clar que lluitàvem per la família i la casa. Era la família, el treball, la casa, i això era el que ens queia a sobre.

- Ana Sánchez – (...) Jo treballava de feia anys al forn de la Nieves, el que està a Cristòbal de Moura, jo veia que passaven coses al barri, vaig comentar-ho amb la Sra. Nieves, la mestressa, primer no em va fer cas, vaig anar insistint molt en el tema i ella ho va parlar amb el marit, al final em van dir que sí, hi havia moltes persones, especialment dones, tancades al Patronat. Em van donar les indicacions que es fes més pa per enviar al Patronat. Igual que el forn, ho feien al mercat, així com també altres ajudes.

“ Amb el pas dels anys, creiem que ha quedat clar que sí, eren feministes, potser no reconegudes oficialment però si això no era empoderament, i lluita col·lectiva pels drets, què era? ”

- Ana Canillas – (...) Cap a finals de maig s'arriba a un acord amb el Patronat, accepten que es tiraven 3 blocs. Sortim de la tancada i en manifestació anem a la Plaça Sant Jaume. Anem a l'Ajuntament a tancar l'acord a què s'havia arribat. Vam agafar el Metro, sí, però no vam pagar.

Fotografia cedida per Asun Garcia, arxiu familiar

Diari de Barcelona, maig 1977

QUÈ VA SER LA TANCADA ?

Ana Canillas – (...) Fue un triunfo de la lucha de la unión de todos los vecinos y vecinas.

Ana Sánchez – (...) Fue una lucha muy grande, muy bonita por las luchadoras del barrio, mujeres algunas de ellas con muchos hijos, que se posicionaron en la defensa de sus viviendas.

Aurora Ribera – (...) Va ser la unió de les dones del barri que no havien estat unides com aleshores, una explosió de solidaritat veïnal.

Dora Escobar - Va ser un triomf de les dones que van tenir el valor en aquells moments de posicionar-se, van ser valentes i van estar en primera línia.

Destaquen que dels molts articles que van sortir a la premsa tots parlaven dels homes. Però també volen ressaltar que de tots els articles de premsa que es van fer ressò del tema, només un va ser capaç de posar en valor l'acció de les dones. Recorden aquí a la periodista Maria Favà que va dedicar un article a la tancada de les dones, deia "Besòs República de Dones"

L' **Ana Canillas** ens parla de tota la lluita de totes i tots, però ressaltava que l'Aurora en aquells moments destacava per la força que hi posava, al barri li deien la Pasionaria del Besòs. Aurora respon que és el més bonic que li han dedicat a la vida.

L'**Ana Canillas** – (...) Les dones ens tancàvem de dia, les que teníem fills sobretot, ens substituïen els marits i anàvem a atendre els fills, a la nit es quedaven més els homes.

" Les dones van estar en primera línia de la lluita veïnal, però mai van deixar de ser cuidadores"

LA LLUITA PER LA DEMOCRÀCIA: FORA FEIXISTES DEL BESÒS

UN MOVIMENT VEINAL QUE CALIA CANVIAR

De la necessitat de construir un barri més habitable durant la dècada dels 70 sorgeix la creació d'un gran teixit comunitari i una unió veïnal amb molta força, el resultat de la tancada al Patronat de l'Habitatge encoratja a les veïnes i veïns a seguir lluitant pel barri, ara toca defensar la democràcia en front d'actituds feixistes de l'Associació de Veïns.

Renovar l'Associació de Veïns era treure el feixisme del barri que era un impediment a la democràcia i a reivindicar les necessitats del barri, no només les condicions de l'habitatge, sinó neteja, escoles, guarderies, transport públic.

La força veïnal va ser tan important que es va guanyar la reivindicació, es constitueix una nova junta i les dones amb la força de la lluita al Patronat organitzen la primera vocalia de Dones al Besòs.

L'Associació de Veïns del Besòs s'havia fundat el mes de maig de 1961, però es va legalitzar l'any 1967, ja que fins el 1964 no es va fer una llei d'associacions. L'associació en aquells moments es deia de "*Cabezas de família*", no hi podia haver en aquell moment associacions de veïns, per tant era una associació vinculada al *movimiento*, formada per membres de la Falange i de tendències feixistes.

Havien impulsat diverses iniciatives de canviar el nom al barri. Van proposar que es digues barri de Sant Josep, nom que ni tan sols va arrelar en un curt temps. La idea del nom procedia de voler fer un homenatge a l'alcalde *José Maria de Porcioles*, la qual cosa prova l'origen domesticat de l'Associació en aquells moments. Fracassat el nom de Sant Josep, el president va proposar que es digues *barrio de José Antonio*, en homenatge a una altra figura del règim franquista, Primo de Rivera. Tampoc se'n van sortir i el nom de Besòs és el que ha quedat. (*Josep Maria Huertas - "La Gent i els barris de Sant Martí"*)

SEGUIM PARLANT AMB LES NOSTRES VEÏNES CONTERTULIANES

- Ana Canillas – (...) Després de la tancada, a l'arribar al barri segueix la lluita, es tornen a fer assemblees, la lluita ha de continuar perquè calia una Associació de Veïns democràtica, l'associació estava controlada per falangistes i neofeixistes. Era necessari treure a la junta i proposar una candidatura. Nosaltres teníem la proposta i ens vam posar a treballar, el nostre President era Cándido Moreno. Es fa una assemblea on participen 500 persones, tothom va votar el candidat Cándido Moreno, menys un que es va votar a sí mateix. Aquest primer resultat es va impugnar des de l'Associació de veïns existent, deien que no s'havia convocat un delegat del Govern Civil. Es tornen a fer votacions altre cop al Col·legi del Sagrat Cor. Era tanta la força que teníem que va ser impossible seguir impugnant.

- Aurora Ribera – (...) Tots vam sortir al carrer contents, havia guanyat la democràcia, el barri era ple de policia. Ens esperaven al carrer gent de l'Associació de tendències falangistes i neo-feixistes, apareix un individu armat entre ells, un feixista italià buscat al seu país, em va encanorar amb la pistola. De cop ens trobem envoltats per la policia convençuts que era per defensar-nos i protegir la legalitat del que estàvem fent.

La sorpresa ve quan actua la policia i no detenen al feixista de la pistola sinó que em detenen a mi, em posen al cotxe policial i cap a la comissaria de Poblenou, jo de moment estava eufòrica pel que havia aconseguit, però quan em trobo a la comissaria sola a una habitació tancada començo a tenir por. Si bé és cert que a l'any 77 semblava que ja estàvem en democràcia, també és cert que no ho estàvem encara del tot.

- Aurora Ribera – (...) Ana explica-ho tu això
- Ana Canillas - Ens descriu la situació... (...) Ràpidament corre la veu que la policia s'ha endut a l'Aurora, la gent del barri reacciona, primer incrèduls de perquè no havien detingut al feixista, que a sobre estava en cerca i captura al seu país. Iniciem una marxa a peu cap a la comissaria de Poblenou.

Al veure tanta gent al carrer ens preguntaven què passava, uns ho entenien altres no, però era tanta la gent que es va concentrar davant la comissaria reclamant que la deixessin anar que finalment va sortir.
- Aurora Ribera – (...) Al sortir i veure tota la gent que hi havia, vaig tenir una sensació d'agraïment molt gran, del suport que havia rebut de tothom que es va mobilitzar, això em va fer recuperar les forces.
- Aurora Ribera – (...) Però això no va parar aquí, durant un mes em seguien, m'amenaçaven. Els veïns es van portar amb mi molt bé, només tinc que agrair-los. Vaig estar amagada a diferents cases del barri, canviant cada dos dies per que no em localitzessin.

Aurora Ribera clou el relat seguint reclamant més mobilitzacions, més consciència col·lectiva, perquè ens diu que ara la situació és complicada, el feixisme segueix avançant i no podem permetre-ho.

Dora Escobar clou les converses, ens diu, van aconseguir pactar unes condicions per un habitatge digne, van fer fora el feixisme del Besòs, i tot això va generar un sentiment de lluita col·lectiva de tot el barri. Tot plegat una gran recompensa per tothom.

CONCLUSIONS

- Per acabar volem constatar algunes idees, reflexions, experiències, aprenentatges com a resultat del procés de treball i recerca compartida amb el grup de dones participants en aquella tancada del Patronat de l'Habitatge.
- Perquè ens hi vam posar? constatem un cop més que les històries de les lluites per les millors condicions de vida dels barris han estat narrades en diferents ocasions, la tancada del Patronat també, quin és l'element diferenciador? doncs el paper important que hi van tenir les dones. La perspectiva de gènere és el motor principal, o, com en diuen les dones del Besòs i el Maresme: AMB ULLS DE DONA.
- Volíem analitzar els fets des de la memòria, però també des d'un enfoc crític de la situació viscuda sense perdre la perspectiva que son reivindicacions encara vigents d'una situació que potser ha anat transformant la realitat sociològica del barri del Besòs, però el problema de l'habitatge i les situacions de vulnerabilitat persisteixen.
- És així com ens hem volgut apropar a la lluita per l'habitatge al Barri del Besòs, observant el passat més proper, considerar-lo clau per encarar el debat de la situació actual de l'habitatge al Besòs – Maresme des d'una perspectiva de memòria històrica.
- Hem volgut establir itineraris d'aquesta memòria per reconèixer un dels punts clau que va aportar un canvi important, les reivindicacions veïnals i la tancada al **Patronat de l'Habitatge**.

VOLEM DESTACAR AQUEST ARTICLE QUE ENS CONFIRMA LA REALITAT ACTUAL: *“És un llegat històric que ens ha deixat el franquisme, la bretxa social en barris que van ser construïts amb pressa per real·lotjar els barraquismes perifèrics i abandonats, on molta gent va acabar essent propietària de pisos privatitzats a preus relativament còmodes, però amb problemes estructurals i derivats de la construcció amb ciment aluminós i la manca d'aïllaments tèrmics, que ara no poden afrontar”*

Una trampa per les veïnes i veïns del Besòs, també això es va produir a altres barris de la ciutat

<https://www.favb.cat/articulosarrer/la-pau-i-el-bes%C3%B2s-maresme-dos-barris-amb-l%E2%80%99habitatge-espoliat>

COM S'HA FET

Cartografia de la Memòria s'ha fonamentat en un procés participatiu, en un diàleg constructiu i argumentat. La Cartografia segueix sent l'eina metodològica utilitzada, entesa com un procés social que dona valor a la participació.

EL FORMAT, petites Àgores programades de debat, seguint la línia temàtica motiu de l'objectiu marcat, **la tancada de les dones al Patronat de l'habitatge**, ens facilita la integració i la interacció entre les activistes participants del projecte. Es propicia un diàleg entre veïnes que van viure l'experiència, el procés va creixent, com es van retrobant veïnes que hi van participar i fan memòria dels fets. El format escollit ens permet anar recollint a través de la memòria oral de les participants les vivències i els records dels fets, les imatges que aporten es completa amb consultes a d'altres documents, arxius i hemeroteques dels diaris. Les passejades observatòries son una eina important per fer un mapeig de les situacions que es descriuen.

LES VEUS, sentir i gravar les veus de les protagonistes, un valor important per la validació del projecte. Les imatges consultades ens diuen que van ser moltes les dones que van ser a la tancada, moltes ja no hi son, la seva memòria va ser un punt important en el procés viscut. Els seus relats van més enllà de viure uns fets greus de caire tècnic que s'havien de resoldre, ens expliquen com es van organitzar, creant xarxa de suport. **Aquesta és la mirada de Dona.**

“Diuen que hi ha obres que són necessàries. Hi ha històries que cal recuperar per saber qui som, d'on venim i cap on ens dirigim. Hi ha una història que resulta indispensable,..” Així ho hem volgut recollir, com sempre, AMB ULLS DE DONA”.

BIBLIOGRAFIA CONSULTADA

- Marginación Socio-Espacial – Programas de rehabilitación de patologías estructurales en el polígono de viviendas del barrio Besòs de Barcelona- Jorge Eduardo Cañas López- Universitat de Barcelona
- LA GENT I ELS BARRIS DE SANT MARTÍ – JOSEP Ma. HUERTAS CALVERIA
- Memòria Oral del Besòs i el Maresme – Ajuntament de Barcelona-Districte de Sant Martí

AGRAÏMENTS

A l'Ana Canillas, l'Aurora Ribera, la Dora Escobar, l'Ana Sánchez, la Lluïsa Milan, la Loli Navais, perquè s'han obert tan sincerament sobre una part de les seves vivències viscudes i ens han fet memòria de totes les dones que van participar de la tancada al Patronat i moltes ja no estan amb nosaltres.

A l'Associació de Veïns del Besòs, per la informació aportada, que ens ha permès obrir un espai de recerca i per les imatges cedides.

Al Centre Cívic del Besòs – Maresme per la cessió d'espais per treballar el projecte i per poder gravar el vídeo realitzat.

A la Cristina Mas, per tot el suport de la correcció lingüística.

A l'Àngels Molina per la realització del vídeo.

A l'Ajuntament de Barcelona, taules de Memòria pel suport a la gravació d'un PODCAST

EN MEMÒRIA

Volem fer memòria de totes les dones que van donar el pas de participar en la Tancada al Patronat, van ser valentes i van trencar motlles del que podien fer les dones per la lluita dels seus drets. Unes ja ens han deixat, altres els hem perdut la referència, però totes han estat molt presents a la memòria d'aquest projecte.

Mari, Manuela, Irene, Julia, Isi, Angelita, Aurora, Ana, Teresa, Matilde, Paquita, Ana, Rafi, Ma. Paz, Cristina.

Encarna, Flora, Rosa, Asunción, Aurora, Victoria, Catalina, Carmen, Dulce, Vicenta, Paquita, Milagros, Antonia, Rosa.

PARAULES CLAU

DONA: #Participació #noreconeguda #siaixonoeraempoderament

BESÓS: #barraques, #identitat, #veïnatge, #rates, #escombraries,
#barrilluitador, #antifeixista, #donainvisibilitzada, #aluminosis

HABITATGE DIGNE: #política, #aluminosis, #carrersensefer, #gent
al carrer, #enderrocs, #tendesdecampanya, #parxes,

TANCADA DEL PATRONAT: #por, #satisfacció, #solidaritatveïnal,
#il·lusió, #participació, #policia, #15diesnitidía, #donesalpoder

CARTOGRAFIES DE LA MEMÒRIA; TANCADA DE LES DONES AL PATRONAT

Un Projecte impulsat per:

COMISSIÓ Memòria i Gènere i Associació de Dones Ambar Prim.

Amb el suport de TV Clot Sant Martí, AIO. cat i Dones del Foment Martinenc

Subjecta a llicència no comercial

www.memoriaigenere.org

ANNEX

Más grietas en el Besòs

REIVINDICACIONES POPULARES

Un altre bloc haurà de ser desallotjat ràpidament. Dimecres, 25 octubre 1977

Besòs: tensió insostenible

Tres blocs han estat desallotjats i tres més amenacen esquarterar-se sobre el que se construïren les condicions de seguretat.

Al parecer, el terreno sobre el que se construïren los bloques no reunía condiciones de seguridad. Las tiendas por...

Los vecinos de los inmuebles 2 y 4 de la calle Marsala, en el barrio del Besòs, pasan el día en la calle por miedo al derrumbe de los pisos. En estos días han aparecido en los muros y paredes numerosas grietas. (Foto Eugenio)

Besòs: una setmana al carrer, nit i dia

Uns quants veïns han ocupat els habitatges de Prim-Llull, desesprats per la ocupació del Patronat d'Habitatge, una manifestació de protesta a l'edifici el barri del Besòs.

Los vecinos del Besòs viven en tiendas por temor que las casas les caigan encima. En el barrio del Besòs...

Duermen en la calle

Las grietas en los inmuebles 2 y 4 de la calle Marsala asustan al vecindario

Des d'abans d'anar a les quaranta-vuit famílies del bloc esquarterat al carrer Marsala, del Besòs, vivien pràcticament al carrer.

Los vecinos han plantado sus tiendas. Están hartos y tienen miedo. Los niños y los ancianos son los más perjudicados. Al entrar en la zona afectada una pintada avisa: Peligro de muerte.

Besòs: de nit acampen al carrer

El ajuntament es nega a donar nova casa a 24 famílies

48 famílies del Besòs indignades

Ahí s'havia de construir una nova casa, però el ajuntament no ho fa. Els veïns estan indignats perquè no tenen cap alternativa.

Sus viviendas agrietadas

Veinticuatro familias llevan dos noches en la calle. El motivo es el resquebrajamiento de sus pisos situados en el bloque número 2 de la calle Marsala, en el barrio del Besòs. Simultáneamente ocurrió lo mismo en el edificio vecino, con lo que cundió el pánico, y una psicosis de miedo invadió a las cuarenta y ocho vecinas.

Podría ser uno más de los mastodónticos barrios periféricos de cualquiera de nuestras grandes e importantes urbes. Uno de esos barrios en los que la mayoría de las viviendas brillan por su ausencia. Es el barrio del Sudoes Besòs, en las afueras de Barcelona. Y por si los problemas fueran pocos va y empiezan a resquebrajarse los bloques, a caer los techos y a sembrar el pánico y el desconcierto entre sus habitantes.

El Ayuntamiento no tiene dinero para darles nuevas viviendas

garbo

REVISTA SEMANAL DE ACTUALIDAD

que aún no haber tenido que pagar el viejo. No hay dinero. Una comisión conversó...

Techos enmohecidos y humedad

48 FAMILIAS EN LA CALLE HASTA CUANDO

Los vecinos de los inmuebles 2 y 4 de la calle Marsala, en el barrio del Besòs, pasan el día en la calle por miedo al derrumbe de los pisos. En estos días han aparecido en los muros y paredes numerosas grietas. (Foto Eugenio)

NOTICIERO
Sábado, 14 mayo 1977

SEDE DEL P.M.V.

Los vecinos quieren que se prosigan los sondeos para determinar la existencia de turba en el subsuelo

Más de cincuenta vecinos del barrio del Besós que habitan en inmuebles del Patronato Municipal de la Vivienda se encerraron en la mañana de ayer en la sede del PMV, al igual que hicieron hace cosa de dos meses, en demanda de respuesta a las reivindicaciones presentadas y nunca escuchadas.

A primera hora de la mañana de ayer, una comisión de vecinos del Besós se entrevistó con los señores Aramburu, gerente del PMV; Jara, arquitecto y León, adjunto de gerencia, sin que se dicran soluciones al problema planteado.

Cuatro son las reivindicaciones que presentan los vecinos:

- Que el Patronato Municipal de la Vivienda...

... de las calles Prim y Llull. El bloque ha sido calificado como ruinoso por el propio PMV.

Besós: quatre dies tancats

Els veïns ocupen la quarta planta de l'edifici municipal de Lesseps

Continuen tancats a la seu del Patronat Municipal de l'Habitatge, a la plaça Lesseps.

Besós: Los vecinos siguen encerrados en el PNV

... tancats
... tres
... més
... ocupen
... quarta planta
... principal
... Ahir al
... amb ells
... del Patrc
... municipal
... no en van
... A la ta
... tampoc
... veïns n
... Patronat
... doni gar
... rit, que

Ya comen calientes

Varias asociaciones les han llevado alimentos como muestra de solidaridad

Siguen la ocupación del Patronato Municipal de la Vivienda

Los vecinos del Besós, siete días en un piso con moqueta

SEVEN DAYS

NOTICIERO UNIVERSAL

Lunes, 23 de mayo de 1977

LOS VECINOS DEL BESOS SIGUEN OCUPANDO EL PATRONATO MUNICIPAL DE LA VIVIENDA

Desde el pasado día 13 del actual mes, los vecinos del Besós siguen ocupando las dependencias de la planta principal del Patronato Municipal de la Vivienda de Lesseps 12, por lo que el resto del edificio permanece prácticamente vacío. Los vecinos de otros barrios que se han visto perjudicados por las actividades administrativas del Patronato Municipal de la Vivienda, encerrados en la sede del Patronato Municipal de la Vivienda, encerrados en la sede del Patronato Municipal de la Vivienda, encerrados en la sede del Patronato Municipal de la Vivienda.

Hoy responde el Patronato

Según la respuesta que de el Patronato Municipal de la Vivienda, encerrados en la sede del Patronato Municipal de la Vivienda, encerrados en la sede del Patronato Municipal de la Vivienda.

respondientes escrituras públicas la cláusula que para el acuerdo anterior

mañana, la tónica fue la general de todos estos días. Sin embargo por la tarde el Patronato parecía mucho más predispuesto a mantener una postura dialogante, comprometiéndose a dar una respuesta sobre los reclamos de los vecinos.

parece las cerraduras había cambiadas entre asamblea y asamblea. b) En cuanto a los sondeos acordó dar un mes de plazo a la realización. c) El Patronato se comprometió a que el Colegio de Arquitectos demostrara que el bloque no era ruinoso.

... al miércoles el número de vecinos encerrados aumentó con respecto al de días anteriores. A las muestras de solidaridad que enumerábamos en nuestra edición de ayer hay que sumar las de la escuela de preinscritos de ATS Durán, escuela «Cascabel» y «Green» del Maresme.

Los vecinos del Besós

Sigue el encierro en el Patronato

Ayer continuó el encierro de vecinos del Besós en el Patronato Municipal de la Vivienda de la plaza Lesseps. A primera hora de la tarde ayer tampoco acudieron personas.

formas ya se disponía del Colegio de Arquitectos, el cual aseguraba que el paro en el barrio de Lesseps, que el paro en el barrio de Lesseps, que el paro en el barrio de Lesseps, que el paro en el barrio de Lesseps.